

ПРЕПОДАВАТЕЛЯТ КАТО СУБЕКТ НА ОБУЧЕНИЕТО

Цветелина Михайлова

- И преподавателят във висшето учебно заведение е учител, и към него са адресирани всички задължения и изисквания към личността му. Но наред с това, съществуват и някои специфични изисквания, произтичащи от целта на обучението във вузовете и характера на подготовката. Преди всичко във висшите училища се подготвят професионалисти – специалисти с висше образование в дадена сфера на обществения живот. Последните трябва да получат съответни компетенции и да бъдат психически готови и мотивирани за изпълнение с отговорност и желание на определена професия.

- Всички първокурсници (или по-голямата част от тях) са се ориентирали към дадена специалност по свой собствен избор, имат известна представа за съответната професия, а също – и за своите собствени очаквания. Много често обаче някои от студентите се разочароват още в началото на своето следване. Търсят начини да се прехвърлят в други специалности, или напускат въобще вуза.
- Затова първостепенна задача на преподавателите е да окуражат студентите в техния избор, да очертаят перспективите на съответната професия, нейната същност, моралното удовлетворение, което тя носи. Това се постига не само в разговори и индивидуални контакти със студентите, но и по време на лекциите. Почти всяка тема би могла да се разглежда и в нейния по-широк контекст, а и да се обсъждат със студентите конкретни актуални въпроси и перспективи за развитието на дадена сфера от общественения живот.

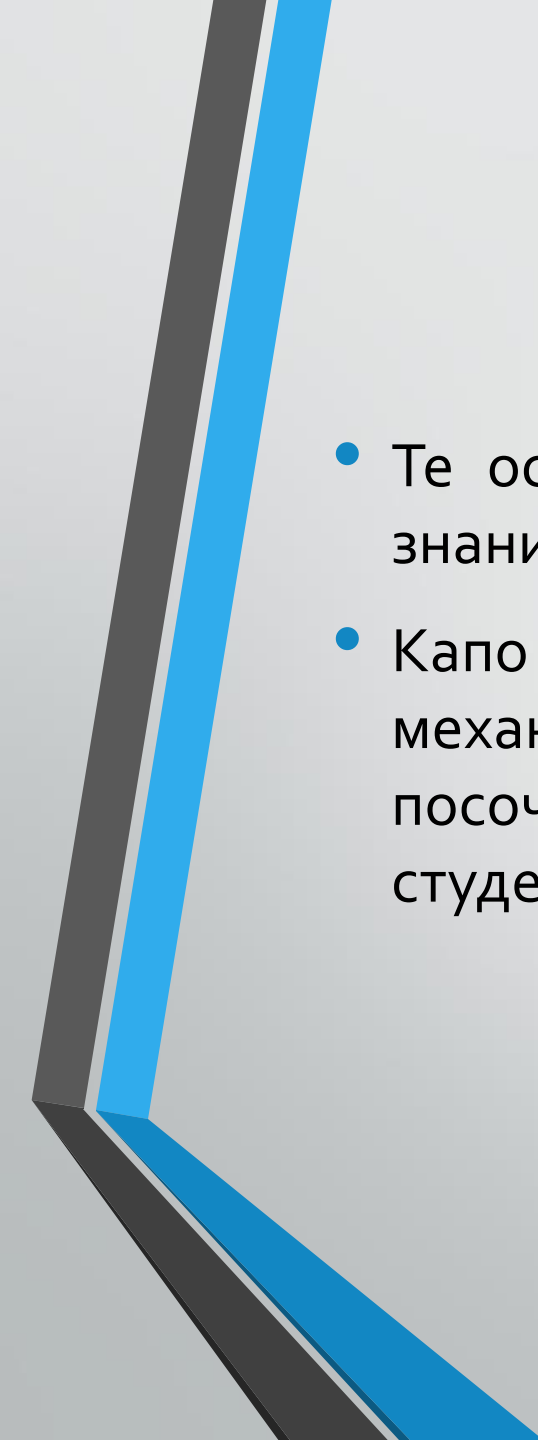
- Важно условие е, да се поддържа и разширява интереса на студентите към съответната професия, която изучават. Да се посочи, какви знания и умения са необходими за нейното успешно практикуване и те ще получат посредством изучаването на съответната учебна дисциплина. Твърде често студентите сами решават, кое им е „необходимо“, кое им е интересно. И това определя посещаемостта им по време на лекциите. Ако се поддържа буден интерес, те присъстват редовно на лекциите (без да са задължавани за това); вземат активно участие в дискусиите, задават въпроси. А също сами се насочват и към участие в кръжоци, в разработването на курсови или на дипломни работи.

- Друг начин за поддържане на интерес и активно насочване към професията е участието на студентите в посилна за тях експериментална и научна работа, ръководена от съответния преподавател. Това с успех може да се извършва в часовете за упражнения. Те в много случаи преминават само в репродуциране на учебния материал.
- Още в процеса на обучението във висшите учебни заведения у много студент се събуждат научни интереси, стремеж за добиване на повече знания и опит, желание за насочване към научна и преподавателска дейност.

- В контекста на обсъждането на ролята и на преподавателя в процеса на обучението във висшите учебни заведения отново акцентираме върху педагогическото общуване и педагогическото взаимодействие като едни от най-важните, даже – детерминиращи фактори за осъществяването на целите и задачите на обучението и възпитанието. Посредством педагогическото общуване се постига педагогическото взаимодействие между субекта на възпитанието (учител, възпитател, преподавател, родител) и обекта на възпитанието (дете, ученик, студент и т.н.). Но за да се постигне ефективност на учебно-възпитателния процес, за да бъде той оптимален, е задължителна активност от страна на всеки индивид. Именно активното участие превръща и отделните индивиди от обекти, в субекти на междуличностното взаимодействие между преподавателите и обучаваните.

- И докато при педагогическото общуване и педагогическото взаимодействие между възрастните (учители, родители, възпитатели), от една страна, и децата и подрастващите (в детските градини и различните училищни степени) става формирането на тяхната личност, развитието им, превръщането им планомерно и целенасочено от обекти в субекти на междуличностно взаимодействие в хода на процеса на възпитанието и обучението, то във вузовете вече то е в наличност в своя, да го наречем – завършен стадий. Защото, въпреки, че индивидите са възпитават цял живот (при възрастните хора вече като форми на самовъзпитание и самообразование), при студентската аудитория преподавателите вече имат пред себе си завършени и формиранни личности, т.е. равностойни субекти на педагогическото взаимодействие.

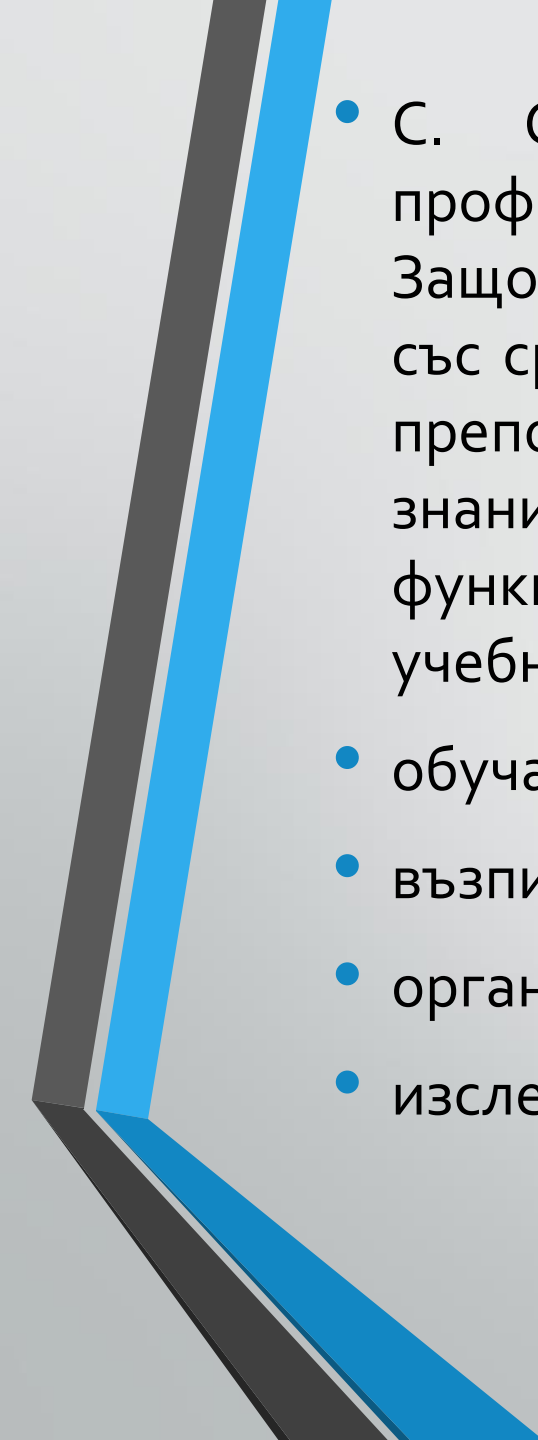
- Но и при студентите, както пише Найден Чакъров, „учебно-възпитателната дейност се упражнява с цел да се влияе върху развитието и формирането на отделните хора“, с нея те се моделират, а „педагогическото взаимодействие е връзка между представителите на идващото младо поколение и на възрастното и старо поколение, в резултат на което подрастващите се обогатяват с постиженията от различните области на многостранния човешки живот, заедно с което развиват способностите си. Н. Чакъров посочва и различните аспекти в т.нар. андрагогическо взаимодействие, което е налице при контактите на лектора със слушателите, на професорите със студентите, на писателите с читателите и т.н. Така „в андрагогическото взаимодействие и двата члена на връзката са възрастни хора“ и въпреки че „ръководещото и въздействащото лице“ продължава да бъде преподавателят, при когото „не липсва намерение да предизвика изменения в схващанията, психичното състояние и поведението на учащия се“, в този случай вече и обучаваните са в активна позиция.

-
- Те осъзнато и целенасочено се стремят към овладяването на нови знания и умения, към обогатяването си като личности.
 - Капо изтъква Д. Батоева, педагогическото общуване е основният механизъм на педагогическото взаимодействие. Същата авторка посочва за спецификата на учебния процес при обучението на студентите.

- Така, според нея, студентите ... трябва да се „научат да се учат“, да се „спечелят“ за съвместната дейност, да им дадем да разберат нашето доброжелателно отношение, доверие и уважение към личността им, да създадем у тях мотиви и желание за изучаване на преподаваната учебна дисциплина“. За реализирането на тази цел Дина Батоева фиксира и следните конкретни задачи при работата със студентите:
- 1. “Процесът на обучение да се организира като желана съвместна дейност; да се намали дистанцията и да се премахнат психологическите бариери, като се създаде благоприятен психо емоционален климат.
- 2. Да се следи работоспособността на студентите в учебния процес.
- 3. Да се използва учебното съдържание и създадените взаимоотношения между преподавателите и студентите за възпитателни цели и преди всичко за създаването на педагогически интереси, личностна насоченост и мотивация за учене“.

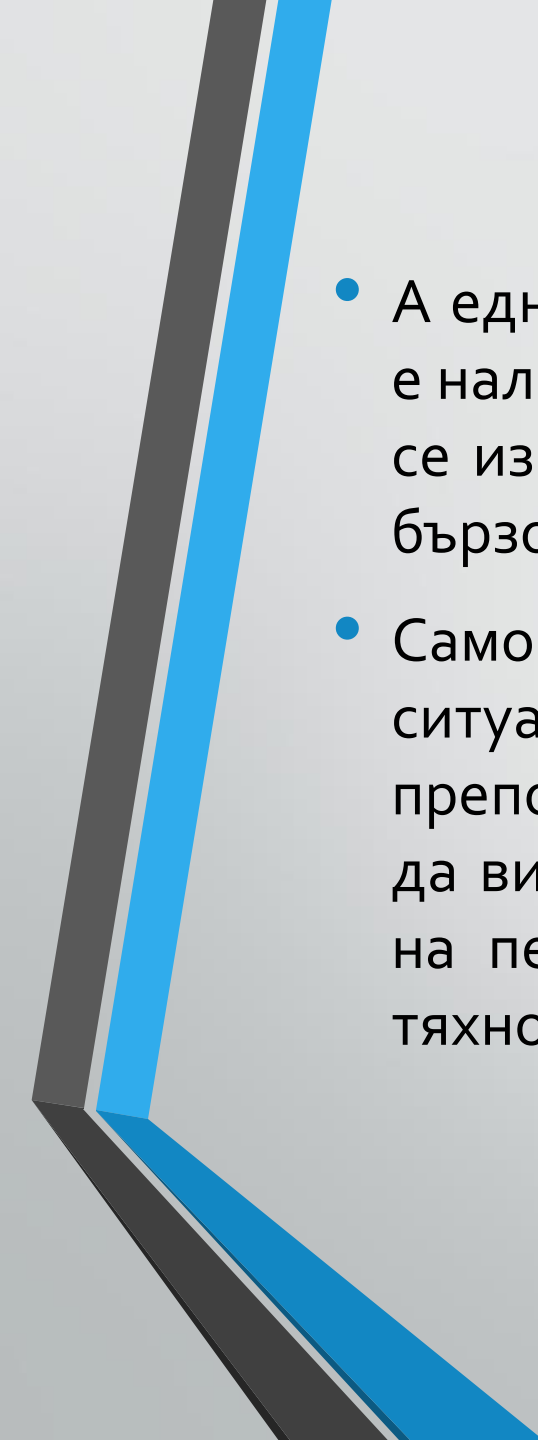
- Същата авторка акцентира, че педагогическото общуване се използва в лекционната дейност на университетските преподаватели както за постигането на определени образователни задачи, като средство за целепоставяне, целенасочване и мотивация за работа, така също и в същинската част на лекцията – за поддържане активността на студентите в учебния процес, за получаването на обратна информация, за затвърдяването и трайното овладяване на знанията, за трансфер и създаването на междудисциплинарни връзки. С оглед на характера на учебното съдържание и на конкретните цели и задачи, мястото на педагогическото общуване също е различно в отделните структурни компоненти. Важно е и това, че общуването със студентите не завършва с приключването на отделната лекция, а продължава и при различни форми на кръжочна дейност и самостоятелна работа, при участието в проблемни групи, при подготовката на курсови и дипломни работи и други проекти, а също и при различните форми за контрол и оценка.

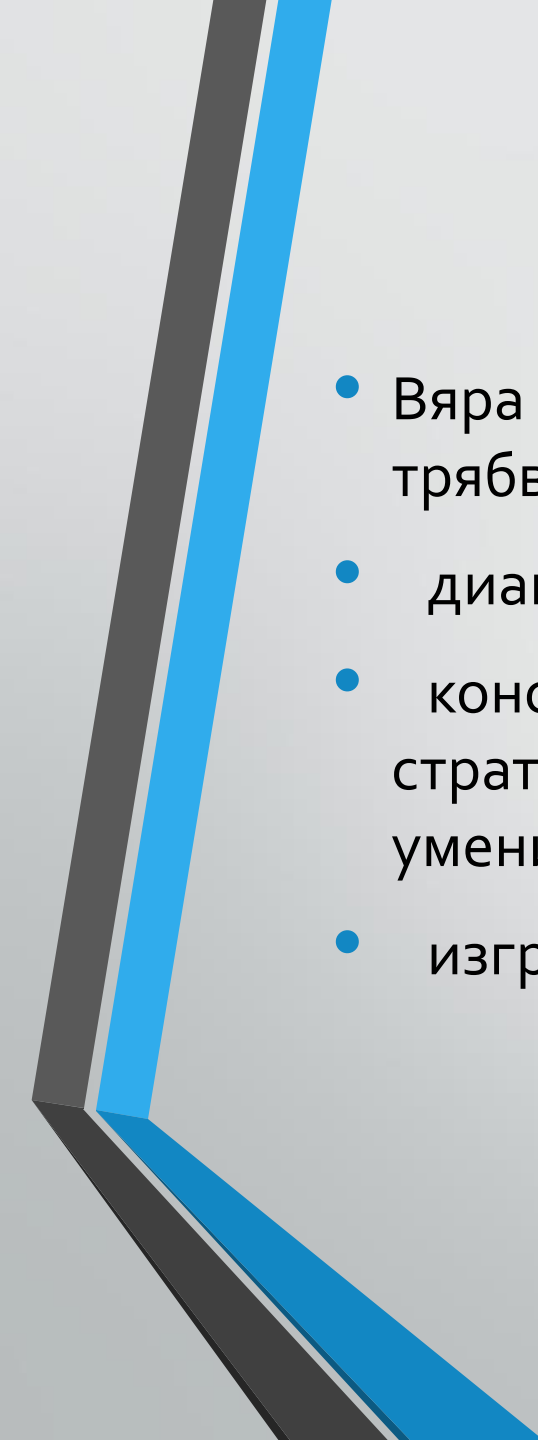
- Така наличната интеракция навлиза и на нов качествен етап при съществуващото педагогическо взаимодействие – необходимост и за самите студенти за контакт с преподавателите, инициране на самостоятелна творческа работа, креативност и творчество. Но и тук, на преподавателя лежи отговорната задача да насочи, да организира процеса, да стимулира своите възпитаници, да ги мотивира за работа, а при необходимост – и коригира, както и да оцени резултатите от дейността им. Затова е от голямо значение също и педагогическото майсторство на преподавателя, умението му да подходи към обучаваните с такт, с отчитането на психологическите особености на отделния студент, на психоклимата в курса и групата. В този дух пише и Сергей Смирнов, че „преподавателят се явява централна фигура във вуза, че нему принадлежи и стратегическата роля в развитието на личността на студента в хода на професионалната му подготовка“. И още, че „водещата педагогическа практика отдавна провежда учебно-възпитателния процес на равнището на междуличностни взаимоотношения в истинския смисъл на тази дума, т.е. превръща го във взаимодействие, в диалог като източник на личностен ръст и за двете страни, участващи в този процес“.

- С. Смирнов акцентира и върху комплексния характер на професионалната дейност на преподавателя във висшето училище. Защото там „педагогическите задачи не могат да бъдат решени само със средствата на педагогиката, на психологията или с методиката на преподаване на конкретната наука, а предполага своеобразен синтез на знанията от различните области“. Същият автор фиксира и главните функции, съдържащи се в дейността на преподавателя във висше учебно заведение:

- обучаваща;
- възпитателна,
- организационна,
- изследователска.

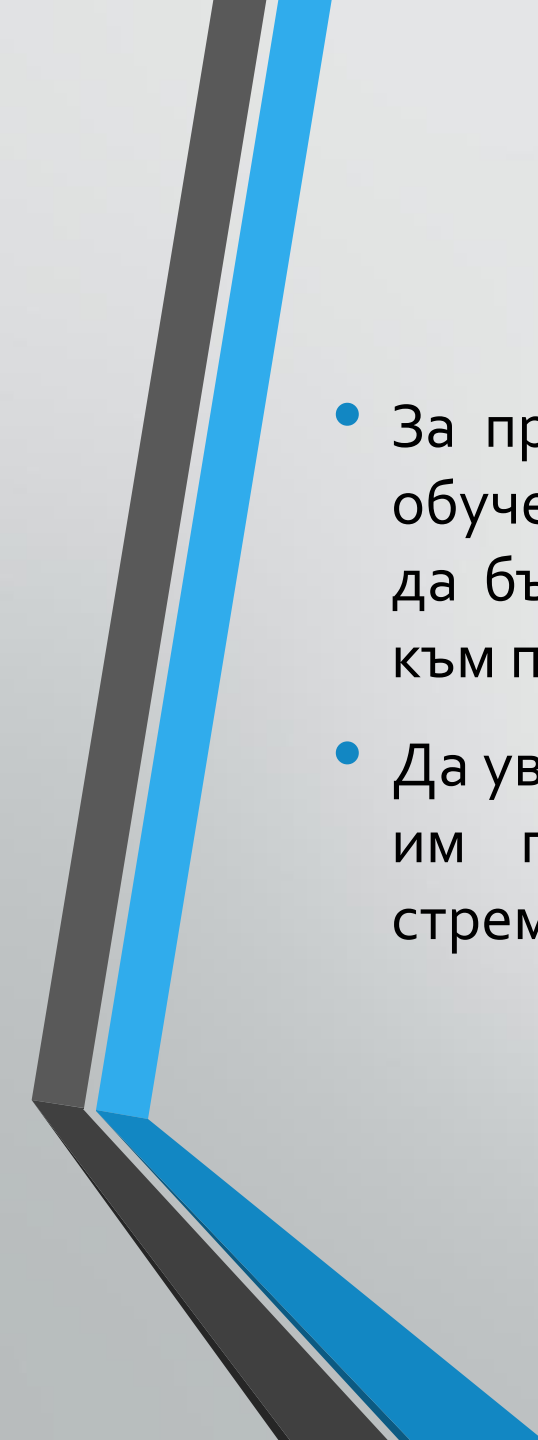
-
- А една от най-важните характеристики на преподавателя във вузовете е наличието на творчески характер на неговата дейност. Защото от него се изисква да взема конкретно решение всеки път при нова ситуация, бързо променяща се и своеобразна.
 - Само такъв подход е подходящ при решаването на конкретните ситуации в работата със студентите. Затова професионализмът на преподавателя във висшето учебно заведение „се изразява в уменията да види и формулира педагогическите задачи на основата на анализа на педагогическите ситуации и да намери оптималните способности за тяхното решаване“.

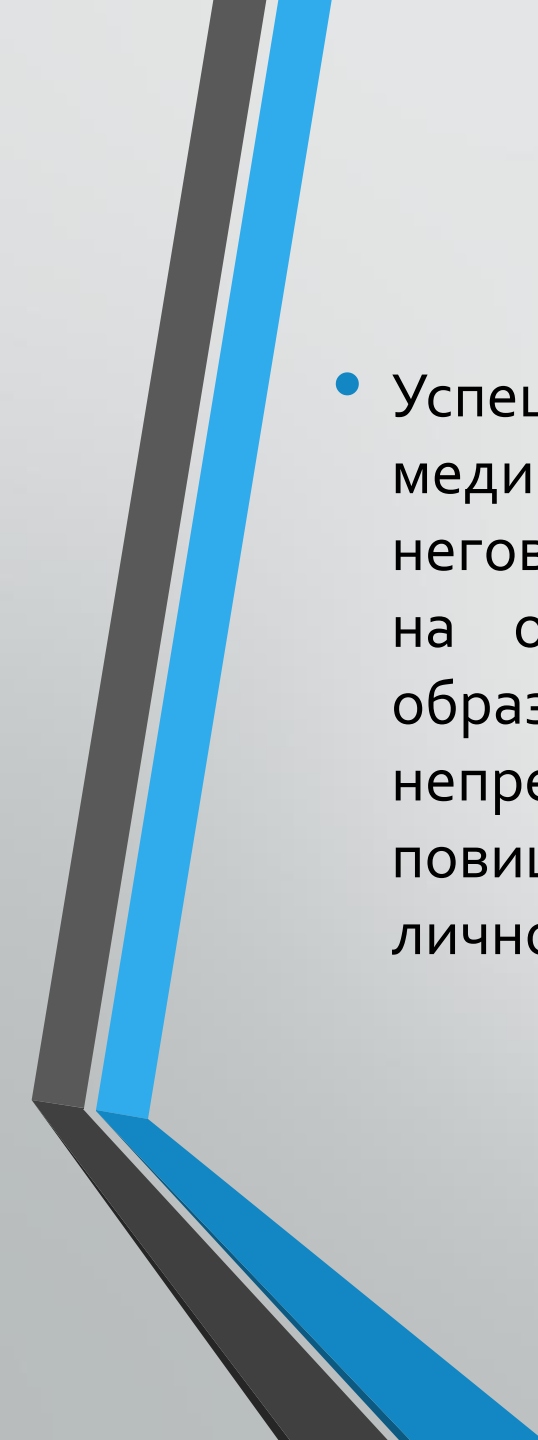
-
- Вяра Гюрова обобщава, че добрият университетски преподавател трябва да притежава умения за:
 - диагностициране нивото на студентите и техните умения за учене;
 - консултиране и подпомагане на студентите за овладяване на стратегии за учене, за самооценяване и взаимно оценяване на уменията си за учене;
 - изграждане на стимулиращ, позитивен и творчески микроклимат.

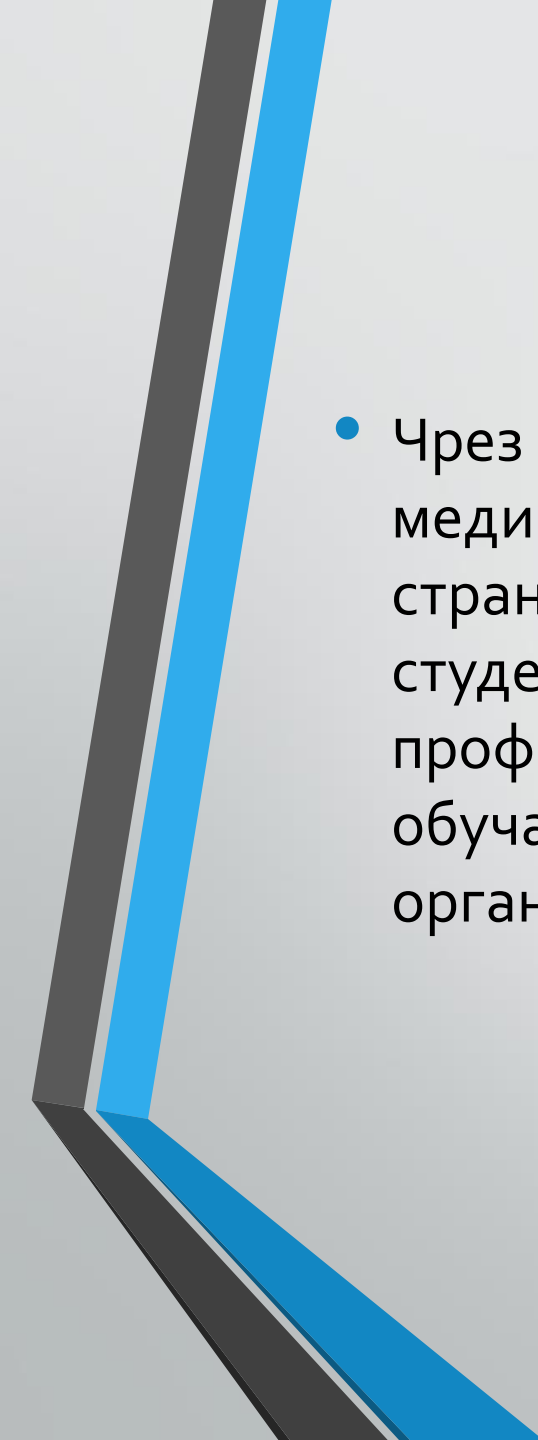
- А З. Ф. Есарева предлага и конкретна структура на педагогическите способности, съответстващи на дейността на ефективната работа на преподавателя във висшето училище, състояща се от следните компоненти:
- гностичен (системата от знания и умения на преподавателя, както и определени свойства на познавателната дейност, влияещи на ефективността ѝ);
- конструктивен (включително и способностите за проектиране на дейността);
- организационен;
- комуникативен, компонент, открояващ се като особено значим в структурата на педагогическата дейност. Защото от „равнището на комуникативните способности и компетентности в общуването зависи лекотата при установяването на контактите на преподавателя както със студентите, така и с другите преподаватели, а също така и ефективността на това общуване от гледна точка на решаването на педагогическите задачи“.

- Трудностите и т.нар. бариери в общуването на преподавателите във вузовете с техните студенти е предмет на изследване на педагози и психолози. Търсят се корените за неуспехи, за разминаването между очакваните резултати и действителните, до които се достига в процеса на обучението. Учените се занимават и с тези фактори, които пречат или забавят ефективното протичане на учебната дейност на студентите, причините за затруднената интеракция с преподавателите. Обясненията са от различно естество и характер. И. А. Зимняя отдиференцира следните комплекси трудности на общуването:

- 1) етносоциокултурни – затруднения, които по правило се появяват от неразбирането на партньора в общуването, в „тоналността“ и стила на самото общуване.
- 2) статусно – позиционно – ролеви – затрудненията са свързани с различния социален статус, със заеманите позиции и различните роли на партньорите при общуването (съответно – преподавател и обучаеми).
- 3) възрастов — в този аспект трудностите в общуването. възникват когато партньорите, представители на различна възрастова група, с различен опит, не са в състояние да „погледнат“ нещата с очите на другите. Особено последното е често явление, когато преподавателят е по-млад от студентите.
- 4) индивидуално-психологически затруднения – в този план неразбирателството между партньорите в педагогическото общуване възниква поради личностови несъвпадения, както и такива на характерите, в темперамента, между познавателните процеси при различните хора.
- 5) затруднения, свързани със спецификата на самата педагогическа дейност – те са предизвикани както от липсата на голям опит на преподавателите, така и от недостатъчното равнище на професионалното им майсторство, а също така – и от недостатъчно доброто владение на самия учебен материал.

-
- За преодоляването на трудности от различно естество в процеса на обучението от особено голямо значение е преподавателят във вузовете да бъде високо ерудирана, уважавана творческа личност, „отворена“ към промените, към новото.
 - Да уважава своите студенти, да вижда в тях бъдещите специалисти и да им помага да разгърнат своите творчески сили и реализират стремежите си.

-
- Успешното реализиране на целите на обучението във висшето медицинско училище до голяма степен зависи от преподавателя, от неговите личностни и професионални качества, дейността му и стила на общуване. На всеки етап от развитието на медицинското образование основните професионални качества на преподавателя непрекъснато се изменят и обогатяват. Това се предопределя от повишаващите се изисквания, които обществото поставя пред неговата личност и професионализъм.

-
- Чрез качествата на своята личност преподавателят във висшето медицинско училище може да изгражда и усъвършенства, но от друга страна може да задържа, дори да деградира развитието на своите студенти, т.е. може да влияе както позитивно, така и негативно върху професионалното им формиране. Неговата роля е да подпомага обучаващите се в овладяване на знания, умения и навици, да организира и координира самостоятелната им познавателна дейност.

- Преподавателят във висшето медицинско училище е едновременно и педагог, и медицински специалист. Неговият облик, статус, позиция, професионално поведение и дейност се определят от предизвикателствата на времето, в което се реализира. Дейността му е публична и обществено оценявана, тъй като той взаимодейства не само със студентите, но и с медицинския персонал, пациентите и техните близки.

- За преподавателя във ВМУ значими нравствени ценности и съответните качества са: хуманност, честност и принципност, внимателност и тактичност, отговорност и дисциплинираност, възискателност към себе си и към другите. Той трябва да бъде пример за поведение на студентите. Несъвместими с неговата личност са качества като: егоизъм, безпринципност, непочтеност, високомерие, безотговорност, злопаметност, лицемерие. Вниманието заслужават волевите му качества активност, целеустременост, упоритост, самообладание, решимост, сдържаност. Те са израз на силата на волята и твърдостта на характера. Самообладанието е предпоставка за добре обмислено и мотивирано поведение. Добрият педагог трябва да притежава умение да се владее. Познавайки средата, в която се осъществява педагогическото взаимодействие, той трябва да приложи уменията си за разбиране и вникване в психиката на бъдещите медицински специалисти, за снемане на напрежението в дадена ситуация. Несъвместими с педагогическата дейност са слабоволието, избухливостта, упорството или инатът.

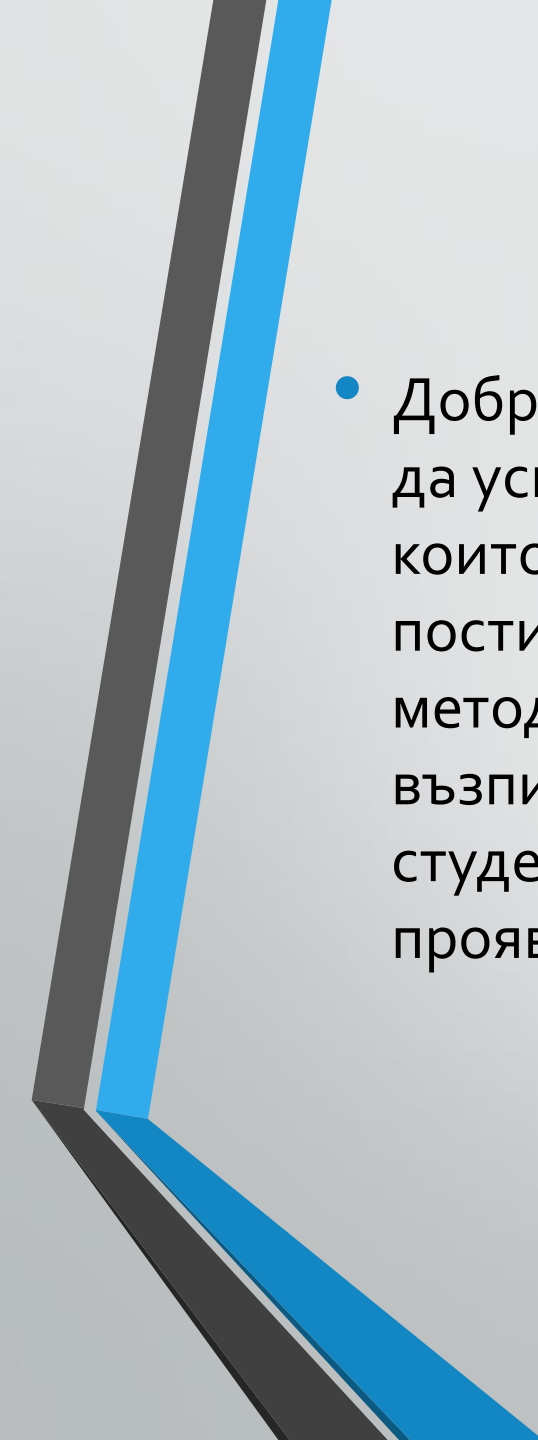
- Професионално-значими емоционални качества на преподавателя са: богатство и действеност на чувствата, мотивиращи благородни действия; контрол над чувствата; устойчивост и принципна насоченост на чувствата. Специално внимание заслужават и креативните качества като: гъвкавост и комбинативност на мисленето, нестандартност и оригиналност, богатство и яркост на въображението. От интелектуалните и речеви свойства важни за него са логичността и критичността на мисълта, силата и концентрацията на вниманието, чистотата и културата на речта, а също така и услужливост на паметта, умереност на мимиката и жестикулацията.

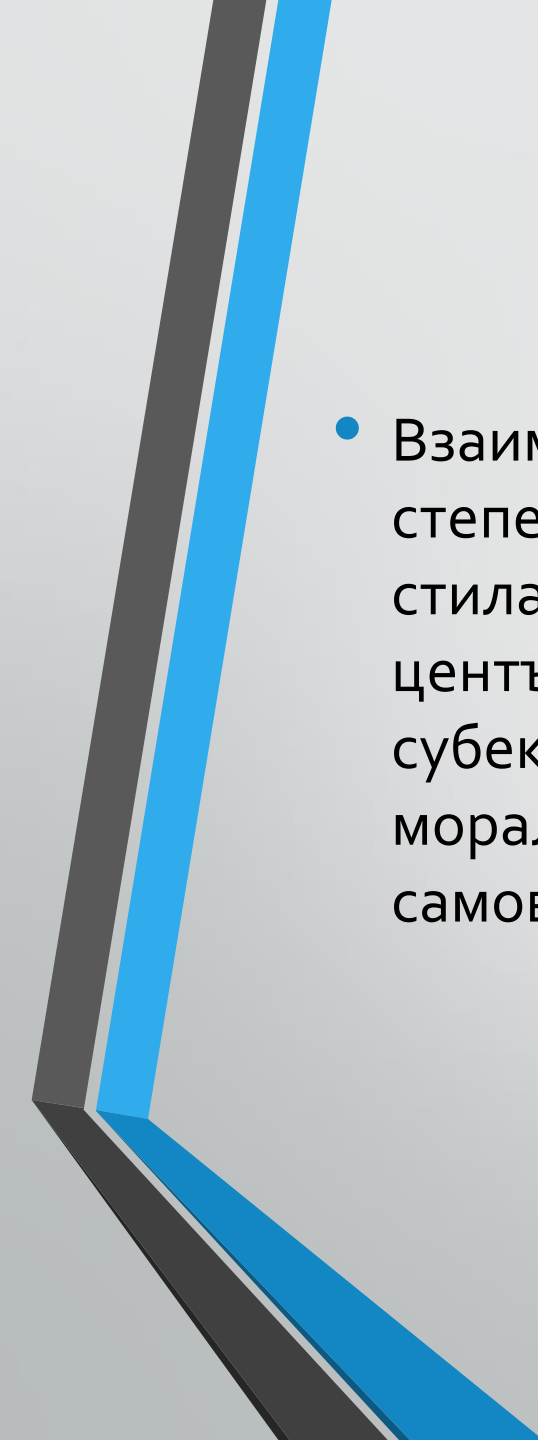
- Педагогическата практика показва, че студентите също залагат на способността на преподавателя да общува с тях и пациентите, на неговата теоретична подготовка и практически умения. Това е обяснимо, защото бъдещите здравни кадри общуват продължително време със своите преподаватели, особено при занятията в стационарното заведение. Те черпят от тях знания, опит, наблюдават поведението и отношението им към болните, техните близки и колегите, емоционалните им преживявания – радост и тревоги, деловите и нравствените им качества, научната подготовка, изискванията, които те предявяват и самоизискванията, от които се ръководят. Всичко това съзнателно или несъзнателно се отразява върху студентите, влияе върху личностната им характеристика и формирането на ценности и качества, значими за медицинската професия. В този смисъл личността на преподавателя се явява условие и фактор за развитие и професионално формиране на медицинските специалисти.

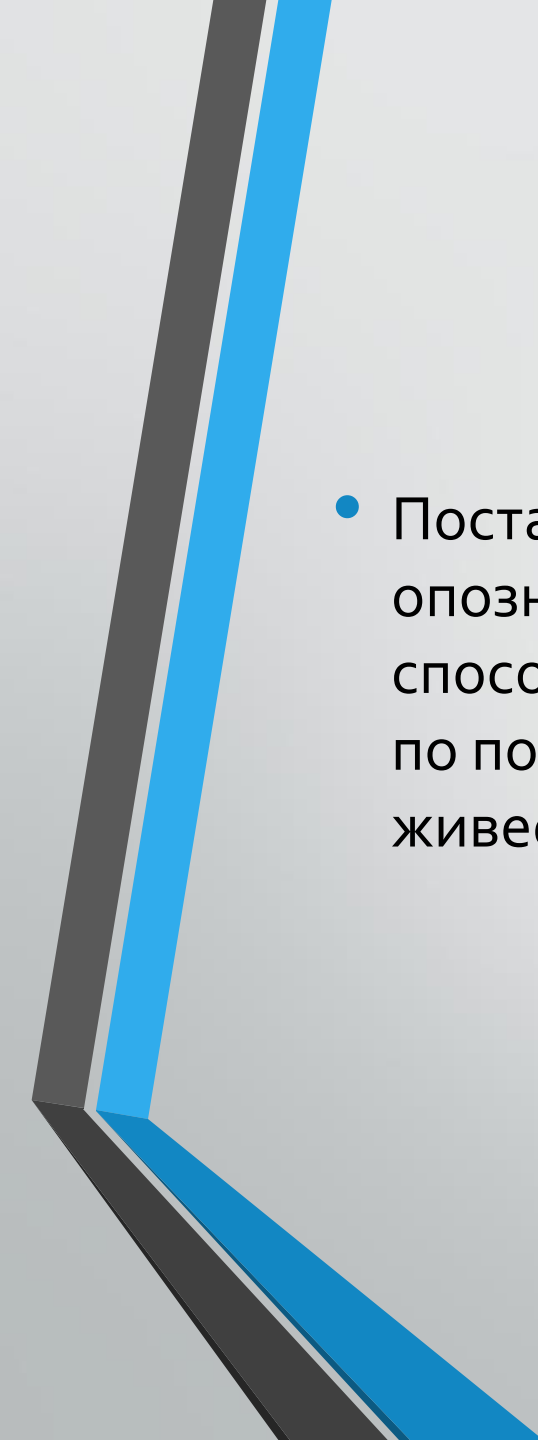
- В своята професионална дейност преподавателят във висшето медицинско училище реализира следните основни функции: формираща, комуникативна, коригираща, регулираща, информационна, контролираща и оценъчна.
- Високият професионализъм на преподавателя и неговото желание да предаде знания, умения и опита си на студентите е от изключително важно значение за оптимизиране на процеса на формиране на медицинските специалисти. Той е ефективен, ако е налице умело педагогическо ръководство, базирано на педагогически такт и педагогическо майсторство. Тези два феномена занимават педагозите във всички времена.

- Педагогическият такт е основен професионален признак на преподавателя. В основата му е мярката за разумност в отношенията преподавател-студент, преподавател-пациент, преподавател-медицински специалисти в учебно-практическата база.
- Тактичността на преподавателя изисква не автоматичност на действие, а намиране на най-верния подход на действие и поведение. Педагогическият такт като основно професионално качество на педагога е резултат както от дейността му за самоусъвършенстване, така и от някои вродени свойства на личността като темперамент, особености на протичане на мисловните процеси и други. Той е съвкупност от много качества като: справедливост, човечност, вежливост, толерантност, търпимост, умения да се води равноправен диалог и други. В тази съвкупност е важно постигането на мяра и на хармония между разум и емоции в процеса на педагогическото взаимодействие. Педагогическият такт е базата за реализиране на педагогическо майсторство.

- Д. Денев посочва, че "всяко майсторство като представителна дейност... се отличава със специфични особености... Майсторството на учителя е много по-сложно, тъй като той работи с хора, всеки от които се отличава по своите заложи и способности, по начина на мислене, с присъщия си темперамент, воля и характер". Педагогическото майсторство изисква в процеса на взаимодействие преподавателят да насочи вниманието си към създаване на условия за изява на нравствената позиция на студентите, изграждане на умения за самовъзпитание и усъвършенстване на собствената личност.

-
- Доброто владееие на фактическия материал, който студентите трябва да усвоят, и познаването на моралните норми, правила и привички, които се възпитават у тях, не е достатъчно за преподавателя. За постигане на педагогическо майсторство е необходимо да се владее и методиката на обучение по съответния предмет и методиката на възпитание, т.е. владееие на умения, с които да се окаже помощ на студента да трансформира възприетата информация в поведенчески прояви, в позиция.

-
- Взаимоотношенията между преподавателите и студентите до голяма степен определят ефективността на процеса на обучение. Те зависят от стила на педагогическото общуване. Поставянето на студента в центъра на вниманието на преподавателя и утвърждаването на субект-субектни взаимоотношения създава благоприятни условия за изява на моралното му поведение. У студента се изграждат умения за самовъзпитание и усъвършенстване на собствената личност.

-
- Поставянето на обучавания в субектна позиция създава условия той да опознае себе си. На базата на реална самооценка студентът изработва способности и умения за самостоятелно регулиране на поведението си по посока на изискванията на медицинския морал и времето, в което живее.